

เวชจริยศาสตร์และการคิดเชิงวิพากษ์

วิจารณ์ พานิช

ข้อเขียนสำหรับนักศึกษาแพทย์ชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ในวิชา เวชจริยศาสตร์และการคิดเชิงวิพากษ์
ชั่วโมงสอน ๑๐.๓๐ – ๑๒.๓๐ น. วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

จริยศาสตร์ หมายถึง วิชาที่กล่าวถึงความประพฤติและการครองชีวิต
(อ. Ethics) (พจนานุกรมฉบับมติชน ๒๕๔๗)

จริยศาสตร์เชิงทฤษฎีอาจค้นได้จาก อินเทอร์เน็ต เช่น

http://hu.swu.ac.th/ph/philosophy_ethics.htm

หนังสือแนะนำ

- ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดั่งงาม โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)
- ค้นฉ่องสองจริยศาสตร์ โดย สลักษณ์ ศิวรักษ์
- จริยธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรม
http://www.tmc.or.th/service_law02_1.php , การปลูกถ่ายอวัยวะ http://www.tmc.or.th/service_law02_3.php , การวิจัยในมนุษย์ http://www.tmc.or.th/service_law02_6.php , การปลูกถ่ายเซลล์ต้นกำเนิด http://www.tmc.or.th/service_law02_7.php , การปฏิบัติตนในกรณีที่มีความสัมพันธ์กับผู้ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพ http://www.tmc.or.th/service_law02_8.php ,

ทำไมนักศึกษาแพทย์ต้องเรียนวิชานี้

ที่จริงความรู้และทักษะด้านจริยธรรมและการคิดเชิงวิพากษ์หรือคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นสิ่งที่คนทุกคนต้องมีหรือควรมี แต่คนเป็นแพทย์ถือเป็นผู้มีการศึกษาสูงและต้องรับผิดชอบสูง จึงต้องเรียนรู้เป็นพิเศษ เพื่อให้เป็นคนที่มีพฤติกรรมเข้าใจ เห็นอกเห็นใจคนอื่น เข้าใจเรื่องราวต่างๆ ในสังคม และเรื่องราวของผู้เกี่ยวข้อง ทั้งผู้ป่วย ญาติของผู้ป่วย ผู้ร่วมงาน และผู้คนในสังคมรอบด้าน อย่างรู้เท่าทัน และอย่างรอบด้าน

คนเป็นแพทย์ต้องมีระดับมาตรฐานจริยธรรมสูงกว่าคนทั่วไป เพราะแพทย์มีความรู้พิเศษ สามารถกระทำการโดยที่ผู้อื่นไม่รู้เท่าทัน และผู้ถูกกระทำก็ยินยอมให้ทำด้วยความไวเนื้อเชื่อใจ แพทย์จึงต้องเป็นคน "ไวใจได้" คือมีมาตรฐานจริยธรรมสูงนั่นเอง

คนเป็นแพทย์ต้องช่างสังเกต มองเห็นและรับรู้สิ่งต่างๆ อย่างละเอียดอ่อน มีพื้นฐานความรู้ที่ลึกซึ้ง สำหรับนำมาตีความทำความเข้าใจ ใครครวญรับรู้สิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้หลายแง่มุม สามารถเรียนรู้จากการตีความของผู้อื่นที่รับรู้และตีความไม่เหมือนตน ก็จะมีปัญญาแตกฉานขึ้นเรื่อยๆ ตามอายุ

พื้นฐานนี้ จะช่วยให้คนเป็นแพทย์เข้าใจคนอื่นที่มีพื้นฐานแตกต่างจากตน ช่วยให้แพทย์สามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้ป่วย ญาติผู้ป่วย และเพื่อนร่วมงาน รวมทั้งคนในชุมชนและสังคม ช่วยให้ทำหน้าที่แพทย์ได้ดีขึ้น เป็นแพทย์ที่ครองใจคน

ความคิดความคมการกระทำ

พฤติกรรมของแต่ละคนเป็นตัวกำหนดชีวิตของคนนั้นๆ หรือกล่าวว่า "ชีวิตย่อมเป็นไปตามกรรม" กรรมแปลว่าการกระทำ คนเรามีการกระทำที่สั่งสมมาตั้งแต่กำเนิดเป็นตัวกำหนดชีวิตของคนนั้น และการกระทำและผลของการกระทำเหล่านั้นจะเป็นตัวกำหนดเครือข่ายใยสมองของผู้นั้นด้วย ในลักษณะที่ "การกระทำเปลี่ยนแปลงสมอง" เป็นเช่นนี้ซ้ำแล้ว ซ้ำอีก จะเกิดเป็นบุคลิก นิสัย หรือสันดาน นิสัยหรือสันดานส่วนที่อยู่ลึกมาก เรียกว่าความเชื่อ (belief) ความเชื่อของคนเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคน ความเชื่อเชิงคุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญที่สุดคือความเชื่อที่ว่าทำดีได้ดี หรือเชื่อในคุณงามความดี ความเชื่อเช่นนี้จะทำให้เป็นคนทำดี เกลียดกลัวความชั่ว

ไม่มีใครสอนใครได้ ต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง

จริยศาสตร์และการคิดเชิงวิพากษ์ เป็นสิ่งที่สอนไม่ได้หรือสอนไม่ได้ผล ต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง วิธีเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือการปฏิบัติ ทดลองปฏิบัติแล้วหมั่นสังเกตผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ชีวิตของคนเรามีบทเรียนเรื่องจริยธรรมและการคิดเชิงวิพากษ์ตลอดชีวิต วิชานี้จึงเป็นวิชาที่ต้องเรียนตลอดชีวิต หรือมีบทเรียนให้เรียนรู้ไม่มีวันจบ

เครื่องช่วยการเรียนรู้คือตัวอย่างของจริง และทฤษฎีที่มีผู้สรุปสังเคราะห์ไว้ ในเรื่องจริยศาสตร์และการคิดเชิงวิพากษ์ต้องใช้หลายทฤษฎีประกอบกัน เหมือนกับการใช้ธรรมะต้องใช้หลายๆ ข้อประกอบกัน นอกจากนั้นยังต้องรู้จักเลือกใช้ทฤษฎีหรือหลักการให้เหมาะสมต่อกาลเทศะหรือบริบท อีกด้วย

เรียนจากการปฏิบัติ สำคัญกว่าการเรียนจากทฤษฎี

ที่จริงทั้งทฤษฎีและปฏิบัติสำคัญทั้งคู่ และต้องใช้ประกอบกัน แต่ในปัจจุบันเราเน้นเรียนทฤษฎี จนละเลยการปฏิบัติ จึงต้องย้ำว่าปฏิบัติสำคัญกว่าทฤษฎี และช่วยให้เข้าใจทฤษฎีลึกซึ้งขึ้นด้วย ในทำนองเดียวกัน ทฤษฎีก็ช่วยให้การปฏิบัติไม่ปะทะ ไม่หลงทาง ที่ต้องย้ำคือ เรื่องจริยธรรมและการคิดเชิงวิพากษ์นั้น เป็นทักษะ มากกว่าความเข้าใจ เชิงทฤษฎี และคนที่มีความสามารถสูงจะต้องมีทักษะในระดับชำนาญ คือปฏิบัติได้โดยไม่ต้องคิดหรือตั้งหลักความคิดเสียก่อน เป็นทักษะสูงระดับอัตโนมัติ ซึ่งการศึกษาเชิงทฤษฎีจะไม่สามารถช่วยให้บรรลุได้ จะบรรลุได้โดยการฝึกฝนทักษะเท่านั้น

นั่นคือ เวชจริยศาสตร์และการคิดเชิงวิพากษ์เป็นการเรียนเพื่อปฏิบัติในชีวิตประจำวันในฐานะแพทย์และในฐานะมนุษย์ที่มีจิตใจสูง ไม่ใช่แค่เรียนเพื่อรู้ หรือเพื่อให้ตอบข้อสอบได้

เวชจริยศาสตร์แนวฉือฉี้

โรงเรียนแพทย์ของมูลนิธิฉือฉี้ ใต้หวัน มีวิธีสอนความเป็นคนดีที่น่าประทับใจมาก อ่านได้ที่ <http://gotoknow.org/file/vicharnpanich/view/20173>

การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking)

ใช้หลักกาลามสูตร คือไม่เชื่อง่ายๆ ต้องไตร่ตรอง หาข้อมูล หรือทดลองเสียก่อน เมื่อเห็นจริงจึงเชื่อ

ต้องคิดแบบ "สวมหมวกหลายใบ" ในเวลาเดียวกัน ใช้หลัก The Six Thinking Hats (คิดแบบหมวก 6 ใบ) ของ Edward de Bono

สำคัญที่สุด วิพากษ์เพื่อสร้างความเชื่อของตนเอง เพื่อกำกับพฤติกรรมของตนเอง

ความสามารถในระดับสูง สามารถวิพากษ์ กระแสต่างๆ ในสังคมยุคข้อมูลข่าวสารระเบิด (information explosion) มีทั้งข่าวสารมายา และข่าวสารจริง ปนเปียงเหยียง ให้เห็นส่วนที่เชื่อได้ ส่วนที่เชื่อไม่ได้ และส่วนที่ไม่ควรเอาใจใส่ ให้เข้าใจวาระซ่อนเร้น (hidden agenda) ของข้อมูลข่าวสารนั้น เป็นโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) ที่อยู่เบื้องหลัง เห็นความเป็นข้อมูลเท็จจริงเท็จ ที่มีอยู่ดาษดื่นในโฆษณาทั้งหลาย หนังสือที่แนะนำให้อ่านคือ "การคิดเชิงวิพากษ์" และ "ผู้ชนะสิบคิด" โดย เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์

จรรยาบรรณกับการคิดเชิงวิพากษ์ เพื่อพัฒนาตนเองเป็นนักคิดดีคิดชอบ

หลักสำคัญคือให้หมั่นสังเกตวัตรปฏิบัติของ "คนดี" ที่เป็น "นักคิด" และได้ทิ้งร่องรอยไว้ให้คนอื่นได้ศึกษา ซึ่งมีมากมาย ที่เสียชีวิตไปแล้วเช่น ดร. ป่วย อึ้งภากรณ์, นายปรีดี พนมยงค์, มจ. สิทธิพร กฤดากร, พุทธทาสภิกขุ, หลวงพ่อปัญญาวัณนทะภิกขุ เป็นต้น ที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน, ศ. นพ. ประเวศ วะสี, ศ. ระพี สาคริก, พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุต ปยุตโต)

นักศึกษาควรมีฮีโร่ หรือต้นแบบ ในการเอาแบบอย่างในการพัฒนาตัวเองเป็นคนดี คิดดีคิดชอบ เป็นแพทย์ที่ดี เพื่อจะได้หมั่นสังเกต และหมั่นทดลองประพฤติปฏิบัติดี เป็นการสร้างการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างที่ดี

หลักสำคัญคือ อย่าเพียงฝึกคิดจากสมอง แต่ให้ฝึกคิดจากร่างกายให้มากกว่า นั่นคือฝึกคิดจากการลงมือปฏิบัติและเห็นผลจากการปฏิบัติตนเอง คือคิดจากการได้สังเกตเห็นความเป็นจริงที่เป็นการปฏิบัติ และผลจากการปฏิบัติ แล้วจึงนำไปไตร่ตรองหาเหตุผล และทำความเข้าใจทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความดี ความงาม และความจริง

ให้เรียนจรรยาบรรณและการคิดเชิงวิพากษ์จากการทดลองปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในชีวิตประจำวัน

ความเป็นจริงที่เป็นการปฏิบัติ และผลจากการปฏิบัติ ที่นำมาใช้เป็นปัจจัยฝึกคิดก็คือชีวิตประจำวัน ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน อาจารย์ และคนทั่วไป และต่อไปเมื่อได้เริ่มฝึกงานด้านวิชาชีพแพทย์ ก็สังเกตจากการปฏิบัติงานเหล่านั้น หลังจากเป็นแพทย์ก็สังเกตจากการปฏิบัติหน้าที่ เมื่อมีครอบครัวก็สังเกตจากชีวิตครอบครัว รวมทั้งสังเกตจากชีวิตตามปกติในสังคม แต่ช่วงที่เรียนจรรยาบรรณและการคิดเชิงวิพากษ์ได้เข้มข้นที่สุดคือช่วงที่เกิดวิกฤตในชีวิต ช่วงที่มีผลประโยชน์ที่มีขอบ หรือถูกรบกวนในเชิงโลกะ โทสะ โมหะ อย่างรุนแรง การเรียนรู้เชิงจริยธรรมและการคิดเชิงวิพากษ์เพื่อพัฒนาตนเองเป็นนักคิดดีคิดชอบ ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จรรยาบรรณกับการคิดเชิงวิพากษ์ เพื่อฝึนกระแสวัตถุนิยม เงินนิยม บริโภคนิยม

คนที่สามารถเอาชนะกระแสวัตถุนิยม เงินนิยม บริโภคนิยม ได้ จะเป็นผู้มีชีวิตที่มีความสุขแบบปลอดโปร่งโล่งเบาสบาย แต่จะสามารถทำเช่นนั้นได้ต้องการการฝึกฝน บารมีด้วยการปฏิบัติ เพื่อไม่ให้กระแสหมอมมาจากกาโฆษณา และกระแสสังคม ที่ยึดถือการสนองกิเลสตัณหา มาเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต วิญญาณพึงอยู่ในสังคมปัจจุบันที่อาบเคลือบด้วยยาพิษทางใจ แต่ไม่โดนพิษร้ายนั้น เหมือนลื่นงูอยู่ในปากงู แต่ไม่ถูกพิษจากเขี้ยวงู (คำสอนของท่านพุทธทาส)

หมายเหตุ

ไม่มีการสอนตามเอกสารนี้ แต่มีการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติเพื่อเรียนรู้การคิดเชิงวิพากษ์จากการลงมือทำ โดยใช้วิธีคิดแนว The Six Thinking Hats
